

Kaynakça Gösterimi / Citation:

APA: Dursunoğlu, İ. ve Katılmış, F. (2021). Türkiye’de demokratik kültür: Tespitler, eleştiriler, tartışmalar. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13): 95-113.

<https://doi.org/10.34086/rteusbe.946471>

Chicago: Dursunoğlu, İsmail ve Katılmış, Ferdi. “Türkiye’de demokratik kültür: Tespitler, eleştiriler, tartışmalar”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/13 (2021): 95-113.

TÜRKİYE’DE DEMOKRATİK KÜLTÜR: TESPİTLER, ELEŞTİRİLER, TARTIŞMALAR

Democratic Culture in Turkey: Determinations, Critics, Discussions

İsmail Dursunoğlu

Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, idursunoglu@bayburt.edu.tr

Orcid: 0000-0002-9831-1119

Ferdi Katılmış

Yüksek Lisans Öğrencisi, Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ferdikatilmis@gmail.com

Orcid: 0000-0002-9309-3343

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 01 Haziran / June 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 24 Haziran / June 2021

Yayımlanma Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2021

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

ÖZ: Halkın yönetimi anlamına gelen demokrasi üzerinde uzun tartışmaların olduğu bir kavramdır. Sahip olduğu özellikler itibarıyla ortaya çıkışından bugüne her geçen gün değer kazanan demokrasi, toplumların kültürel özelliklerine göre farklı biçimlerde tecrübe edilmektedir. Bu nedenle teorik gereklilikleri aynı olsa da uygulama pratikleri farklılaşmaktadır. Demokrasi hayatı, toplumların siyasi kültürüne katkı sunduğu gibi, siyasal kültür kodları da demokrasiyi biçimlendirmektedir. Türkiye’de modernleşme çabaları ile paralel ortaya çıkan demokratikleşme bazı eksikliklerine rağmen yüzyılı aşkın tarihsel arka plana sahiptir.

Bu çalışma, Türk demokratik kültürünün kendine özgü niteliklerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Çalışmada eleştirel bir yaklaşımla, siyasal ve toplumsal yaşamdaki “demokrasi algısı” irdelenmektedir. Çalışmanın amacı Türkiye’de demokrasi konusundaki sorunları tespit ederek, sosyo-politik açıdan bir bakış açısı oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Demokratik Kültür, Türkiye’de Demokrasi.

ABSTRACT

Democracy, which means ruling the people, is a concept that has long discussions on. Democracy, which has gained value every day since its emergence because of its features, is experienced in different ways according to the cultural characteristics of societies. For this reason, although the theoretical requirements are the same, the application practices differ. Democracy life contributes to the political culture of societies, and political culture codes also shape democracy. Democratization, which emerged in parallel with the modernization efforts in Turkey, has a historical background of more than a century despite some shortcomings.

This study tries to reveal the unique characteristics of Turkish democratic culture. The "perception of democracy" in political and social life is examined with a critical approach. The aim of the study is to create a socio-political perspective by identifying the problems on the concept of democracy in Turkey.

Keywords: Democracy, Democratic Culture, Democracy in Turkey.

1. GİRİŞ

Toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı özelliklere ve değerlendirmelere sahip olan demokrasinin nitelikleri üzerinde uzlaşma olsa da tek tip bir tanım yapmak, kavramın saygınlığı gereği pek mümkün değildir. Bu nedenle yüzyıllardır tartışılan bir kavram olan demokrasi, siyaset teorisi açısından modern düşüncenin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Demokrasiyi şekillendiren; eşitlik, bireysel özgürlük ve rasyonellik gibi olguların modern düşüncenin temelinde yer alması, demokrasi kavramını idealleştirmiş ve bu kavramı siyasi düşünürlerin ilgi odağı haline getirmiştir (Baştürk, 2011: 49). Ancak demokrasiyi yücelten görüşlerin yanı sıra düşünce tarihinde demokrasi karşıtı görüş ve yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır. Bu nedenle demokrasi, bazı yönleriyle eleştirilerle karşılaşmış olsa da, modern düşünce ile birlikte, bireysel özgürlük başta olmak üzere, insan haklarını güvence altına alması, zorbalığı önlemesi, kişilerin kendi kaderini tayin etmelerine fırsat sunması, insani gelişim sağlaması ve refah seviyesinin artmasına yardımcı olması gibi nedenlerle yaygın bir kabulle “en iyi yönetim biçimi ve iyi bir toplum modeli” olarak benimsenmiştir (Üstüner, 2000: 183).

Demokrasi, halkın kendi kendisini yönetmesine imkân sağlayan bir yönetim sistemidir. Bu tanım, vatandaşların kendilerine uygulanan kuralların ve kararların belirlenmesinde ve uygulanmasında söz sahibi olmaları anlamına gelmekte ve doğrudan demokrasiyi hatırlatmaktadır. Günümüzde dolaylı şekilde bu gücün elinde bulundurulması, bu hakkı kullanacak kişilerin tespiti anlamında temsili demokrasiyi ön plana çıkarmaktadır. Ancak demokrasi öz itibarıyla halkın sahip olduğu hakka vurgu yapmaktadır. Bireylerin ortak bir gaye etrafında bir araya gelerek oluşturdukları halk iradesi, demokrasi kavramının oluşmasındaki en önemli etkidir. Halk iradesi ise kişisel iradeden bağımsız, onun üzerinde ve ondan fazlasını ifade eden bir kavramdır (Tögel, 2007:107).

Kökeni Antik Yunan’a kadar uzanan demokrasi, toplumların yapılarına göre farklı şekillerde tecrübe edilmiş ve o topluma özgü demokratik kültür ortaya çıkmıştır. Demokratik kültür açısından belirleyici olan modernleşmenin biçimi ve toplumsal yapı olmuştur (Ercoşkun, 2020: 42). Demokrasinin kurumsal ve yasal düzenlemelerden daha çok toplumsal temeller üzerinde gelişmesine ihtiyacı vardır. Bu da ancak, devlet esaslı yukardan demokratikleşme yerine sivil toplum temelli demokratikleşme, devlet ile toplum arasında anlayış ve güvenin kurulması, demokratik değerlerin yerleşmesi, demokrasi ilkelerinin içselleştirilmesi ve kişilerin sadece seçimlerde devreye girmesiyle değil, toplumu ilgilendiren tüm süreçlerde aktif rol alması gibi faaliyetlerle mümkün olacaktır (Ercins,

2012: 81). Bu süreçlerin toplamı olarak demokratik kültür kimi zaman bir sebep kimi zaman bir sonuç noktasında ele alınmalıdır.

Bazı ulusların tarihinde uzun bir geçmişe sahip olan demokrasinin Türkiye’de iki yüz yıllık mazisi bulunmaktadır (Tosun, 2002: 189). Türk toplumunda demokratikleşme çabaları, Osmanlı Devleti’nin çok uluslu yapısındaki bütünlüğü korumak amacıyla gerçekleştirilen modernleşme hareketlerine kadar uzanmaktadır (Ercoşkun, 2020: 42). Bu modernleşmenin niteliğine bakıldığında aslında demokratikleşme çabalarının, halkı siyasete dahil etme düşüncesiyle değil siyaset tarafından halkı biçimlendirilme gerekliliği ile ortaya çıktığı görülmektedir. Bunu sağlayacak olan sivil ve askeri aktörler de göz önüne alındığında ithal demokrasinin yanında vesayetçi bir demokrasinin de izlerini o günlerde aramak gerekmektedir.

Bu çalışmada demokrasi kavramı ve tarihsel gelişimi üzerinden başlangıç oluşturarak Türk demokrasi süreci ve bu süreç içerisinde tecrübe edilen siyasi ve toplumsal pratikler üzerinden demokratik kültürün inşası konu edinilmiştir. Demokratik kültüre yönelik tespit ve eleştiriler sıralanmıştır. Çalışmada amaç sorunu ortaya koyarak çözüm yolları için bir bakış açısı oluşturmaktır. Çalışma, demokrasi kavramı ve tarihsel gelişimi, Türkiye’de demokrasi hayatının kronolojisi ve Türk demokratik kültürüne dair değerlendirmelerden oluşmaktadır. Bu değerlendirmeler, demokratik kültürün aktörleri, parametreleri, sorunları üzerinden yapılmış, sonuç bölümünde ileri demokrasi için öneriler sıralanmıştır.

A. Demokrasi: Tanım ve Tarihsel Süreç

Demokrasi kavramı, Eski Yunanca’da “demos” (halk) ve “kratos” (iktidar) kelimelerinin birleşimlerinden oluşan ve ilk bakışta halkın iktidarı anlamına gelen bir kavramdır (Heywood, 2014: 102). Demokrasi, siyasal iktidarın doğrudan veya dolaylı olarak halk tarafından belirlendiği, bu süreçte her bireyin eşit sayıldığı bir yönetim sistemidir. Demokrasinin bugünkü uygulanma biçimi olarak temsili demokrasi, belli dönemlerde yapılan seçimlerle yöneticilerin belirlenmesini gerekli kılmakta ve “halkın iktidarı” düşüncesini doğrudan demokrasiye göre zayıflatmaktadır.

Halkın, halk tarafından yönetilmesi anlamına gelen demokrasi siyaset biliminde en çok ele alınan kavramların başında gelmektedir. Demokrasinin çok yönlü ve kapsamlı bir kavram olduğunu belirten Sartori (1996), “halk iktidarı” ifadesinin demokrasiyi tanımlama konusunda tek başına yeterli olmayacağını ifade etmiş ve Abraham Lincoln tarafından yapılan “*halkın, halk tarafından, halk için yönetim*” tanımının demokrasiye en uygun karşılık olduğunu belirtmiştir.

Geçmişte siyasal bir mekanizma olarak tanımlanan demokrasi kavramı günümüzde, artık bir değer sistemi olarak görülmektedir. Bununla birlikte demokrasi, ayrıca bir ideali yansıttığı için, var olan ile olması gerekenler arasında köprü vazifesi de görmektedir (Yolcu, 2018: 112). Demokrasi; iktidar gücünün doğrudan halkın elinde olduğu veya belli aralıklarla yapılan seçimler vasıtasıyla halkın belirlediği temsilcilerin elinde olduğu yönetim sistemidir. Demokrasiyi bugün en ideal yönetim sistemi yapan, sahip olduğu niteliklerdir. İktidarların üzerinde yükseldiği meşruiyet olgusu, demokrasilerde en rasyonel şekilde kendini bulmaktadır. Bir toplumda demokrasinin varlığını, anayasal kıstas, sistemin ürettiği değerler kıstası, yönetme usulü ve yöntemi kıstası, yönetme süreci kıstası şeklinde değerlendiren Çaha'ya (2017) göre, demokrasinin temel değerleri şu şekildedir.

Tablo1: Demokrasinin Nitelikleri

Halk egemenliği	İnsan hakları	Hukukun üstünlüğü	Muhalefet	Barış
Denetim	Açık toplum	Özgürlük	Eşitlik	Çoğulculuk

Kaynak: Çaha, 2017'den uyarlanmıştır.

Fendoğlu'na (2000) göre demokrasinin bireycilik, temsil, çoğunluk ve muhalefet özgürlüğü şeklinde dört asli prensibi vardır. Demokratik sistem içerisinde, özellikle azınlık haklarına önem verilmesi gerektiğini belirten Kışlalı (2003), demokrasiyi yeri geldiğinde azınlığın dahi çoğunluğa dönüşmesine imkân sağlayan, özgürlükçü bir çoğunluk yönetimi olarak tanımlamaktadır. Touraine (2002), demokrasiyi; topluma özgürlük hakkı veren, onları önemseyen ve koruyan siyasal bir yaşam biçimi olarak açıklamaktadır. Ona göre demokrasi, kurumsal güvenceler ve çoğunluğun egemenliğinden ziyade, bireylerin ve toplumun inandığı değerlere ve düşüncelere saygılı olmakla bağdaştırılmalıdır. Demokrasi, özgür ve adil seçim sistemine, açık ve sorumlu bir hükümete, sivil ve siyasal haklara ve sivil toplumun varlığına dayanan bir yönetim anlayışıdır (Beetham ve Boyle, 2005). İktidarların kan dökülmeden değiştirildiği (Popper, 1989) ve bundan dolayı bile başlı başına değerli olan demokrasinin sağlıklı şekilde varlığını sürdürebilmesi için sorumlu ve eğitim seviyesi yüksek bir halkın, gelişmiş bir ekonominin ve toplumsal ilişkilerde uzlaşma kültürünün olması gerekmektedir (Özer, 1996: 77). Dahl'a (1996) göre demokrasinin temelinde; katılımcılık, çoğulculuk, ifade özgürlüğü, kurumsal özerklik, iktidarın sınırlandırılması, temel hak ve özgürlüklerin korunması, bilgi kaynaklarına erişim, yönetenlerin meşruluğu ve hukukun üstünlüğü gibi değerler bulunmalıdır. Hayek'e

göre; demokrasi üç sebepten ötürü tercih edilmektedir. Birincisi, bireysel özgürlüğün yolunu açması, ikincisi değişime izin vermesi ve üçüncüsü ise geniş halk kitlelerini eğitmesidir. Daha sonra toplulukların siyasi konularda eğitilmesi meselesinden vazgeçilmiş ve demokrasinin en temel özelliğinin barışçıl değişime olanak sağladığı düşüncesi üzerinde fikir birliğine varılmıştır (Bilge, 2011: 52). Son olarak ideal bir demokraside serbest ve özgür seçimler, iktidarın seçimle değişmesi, çok partili hayat, siyasal eşitlik, iktidarın hesap verebilirliği, azınlık haklarına saygı, hukuk devleti, sivil toplum ve kuvvetler ayrılığı var olması gerektiği belirtilmelidir (Ercoşkun, 2020: 43).

İlk olarak Atina Şehir Devletleri'nde ortaya çıkan demokrasi, günümüzde bireyden devlete kadar herkesin kullandığı ve her kullananın kendisine yeni anlamlar yüklediği popüler bir kavram haline dönüşmüştür (Ercins 2012: 82). Demokrasi, ilk uygulama biçimiyle, yabancıları, köleleri ve kadınları sistemin içine dahil etmediğinden, halkın tamamının yönetime katılımı söz konusu olmamıştır. Ayrıca doğrudan yönetime katılan vatandaşların dahi inanç ve düşünce özgürlükleri, ekonomik ve sosyal yaşamları yöneticiler tarafından düzenlenip denetlenmiştir (Emini, 2006: 523). Fakat eksiklerine rağmen ideal bir demokrasi örneğini teşkil etmese de, Antik Yunan demokrasisi, tek kişinin iradesinde olan yönetim modelini benimsemediği için değerlidir (Akıncı ve Eriş, 2019: 37). Sonraki dönemde şehir devletlerinde uygulanan demokrasi ortadan kalkmış seçkinlerin yönetimi olan aristokrasie geçilmiştir. (Kuzu, 1992: 336). Ardından, Antik Yunan demokrasi tecrübesinden farklı olmakla beraber Roma'da, yönetim biçimi "halka ait olan" anlamındaki cumhuriyet (republic) anlayışı ortaya çıkmış (Bakan ve Çimen, 2019:24), önceleri oligarşik cumhuriyete, daha sonra imparatorluğa geçiş görülmüştür (Kuzu, 1992: 336). Dahl'in (2001) belirttiği gibi, hem Antik Yunan'da hem de Roma'da uygulanan kısıtlı halk yönetimlerinin, modern temsili demokrasiyle kıyaslanmaları imkânsızdır. Ancak Batı demokrasilerinin kurulması ve kurumsallaşmasında elverişli bir zemin hazırladıkları da inkar edilemez bir gerçektir (Bakan ve Çimen, 2019: 124).

Antik Yunan'da demokrasinin temelleri ortaya atıldıktan sonra demokrasi kavramının uzun bir süre etkisini yitirdiği görülmüştür. Orta Çağ' da sınırlı da olsa bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Stoacılık ve İsevi düşünce demokratik yapının oluşmasında önemli katkılar sağlamıştır; fakat modern demokrasi fikrinin gelişmesi daha çok 18. ve 19. yüzyıl düşünürlerinin fikirleri ve liberal gelişmeler ekseninde olmuştur (Yılmaz, 2000). Buna karşın Orta Çağ döneminde demokrasi için atılan adımlarda, 1215 yılında İngiltere'de imzalanan Magna Carta Libertatum büyük bir öneme sahiptir. Magna Carta ile

toplumun farklı sınıf, katman ve kurumlarının sahip oldukları hak ve özgürlükler güvence altına alınmıştır. Ancak daha da önemlisi ilk kez Kral'ın otoritesinin sınırlandırılması, sonraki dönemde demokrasi düşüncesine olumlu katkı sağlamıştır. Yine modern demokrasi düşüncesinin şekillenmesinde özellikle Aydınlanma hareketlerinin de etkili olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda sosyal ve ekonomik zemin itibariyle sanayi devrimi; düşünsel zemin itibariyle de Rönesans ve Reform oldukça önemli gelişmeler olmuştur. Son olarak Locke ve Montesquieu başta olmak üzere siyaset düşünürlerin demokrasinin gelişmesine katkı sundukları görülmüştür. Bu düşünürlerden ilki sınırlı devlet ikincisi kuvvetler ayrılığı ile yönetsel açıdan paradigma değişikliğine sebep olmuştur.

Aydınlanma dönemi sonrası modern demokraside asıl güçlenme 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve 1789 Fransız İhtilali ile olmuştur. Amerikan anayasası, Amerika'da ilk liberal demokrasinin ortaya çıkışını sağlamış ve bütün insanların hak ve özgürlüklerinin korunması gerektiğini, devletin görevinin bu özgürlükleri korumak ve herkesin bu haklardan eşit şekilde yararlanmasını temin etmek olduğunu vurgulamıştır (Ercoskun, 2020: 46). 1789 yılında ilan edilen Fransız "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi" ise benzer ifadeleri kaleme almıştır. Fransız Anayasası, egemenliğin kaynağını halk olarak tayin etmiş ve iktidar, halkın seçeceği bir parlamento ile kral arasında paylaştırılmıştır. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, özellikle insan haklarına, özgürlüğe, mülkiyet güvenliğine ve eşitliğe dikkat çekmiştir. Fransız Devrimi, din ve toprak temelindeki aristokratlığa ve soyluluğa son verdiği için bireylerin vatandaşlık temelinde eşit olduğu düşüncesini geliştirmiş ve böylelikle eşit oy hakkı ilkesine önemli bir katkı sağlamıştır (Durdu, 2016: 78-79). Tüm bu ilkeler modern demokrasi anlayışının kökenini oluşturarak, demokrasinin; başta Batılı ülkeler olmak üzere modernleşme süreci yaşayan tüm ülkelere de ulaşması gereken bir model olduğunu göstermiştir. Böylelikle demokrasi hızla yükselen bir değer olmuştur. Amerikan ve Fransız anayasaları ile hız kazanan değişim hareketleri demokrasiyi daha da güçlendirmiştir. Devrimler sonucunda Avrupa'da sanayileşme ve kentleşme hareketleri yaşanmış ve işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Batı'da beşeri, maddi ve kurumsal alt yapının oluşması, ekonomik ve politik sistemlerin gelişmesini sağlayarak, günümüz liberal, çoğulcu, ekonomik ve siyasal yapının oluşumuna altyapı sağlamıştır (Bakan ve Çimen, 2019: 128).

Tarihsel süreçte monarşilerden uzaklaştıkça "özgürlük" ve "halkın iradesi" gibi kavramlar daha değerli hale gelmiş ve toplumlar tarafından içselleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle insan hakları konusunda yaşanan gelişmeler 19. ve 20. yüzyılda demokrasiyi

doğrudan etkilemiş ve insan hakları ile demokrasinin birbiri ile ilişkisini ortaya koymuştur. 19. Yüzyılın başlarında imparatorlukların yıkılması ve ulus devletlerin ortaya çıkması demokrasiyi daha da anlamlı hale getirmiştir. Bu zaman diliminden, II. Dünya Savaşı sonrasına kadar uzanan süreç içerisinde, ideolojik fikirler de gelişmiştir. Ancak bu ideolojik yükseliş bazı ülkelerde antidemokratik yönetimlere de sebebiyet vermiştir.

Başlangıcından bugüne bir değerlendirme yapılırsa demokrasi, dört dalga şeklinde gelişmiştir. Birinci dalga başlangıcından 1920 sonrası Avrupa'da Faşist yönetimlerin ortaya çıkışına kadar ki dönemdir. Bu dönem ile 1945 arası, demokrasi aleyhine gelişmeler olduğu için ters dalga olarak adlandırılmıştır. II. Dünya Savaşı'nı demokratik ülkeler kazandığından dolayı demokrasi yeniden popüler hale gelmiştir. Türkiye'de demokrasiye geçişin bu döneme denk gelmesi de tesadüf değildir. Yenidünya düzeninde yer almak için yapılan bir tercihtir. 1945'ten Sovyetlerin yıkılışına kadarki süreç ikinci demokrasi dalgasıdır. Üçüncü demokrasi dalgası ise Sovyetlerin yıkılışından 2011 tarihinde başlayan Arap Baharı'na kadar ki dönemdir. Bu tarihten sonrası ise dördüncü demokrasi dalgası olarak adlandırılmıştır (Çaha, 2017: 316).

B. Türkiye'de Demokrasi: Kronolojik bir Anlatı

Türk siyasal hayatında demokrasinin nişanesi parlamento ilk kez 1876 yılında açılmış olmasına rağmen demokratikleşme hareketlerinin 1808 yılında imzalanan "Sened-i İttifak"a kadar uzandığı kabul edilmektedir. Sened-i İttifak, Türk siyasi tarihinde ilk defa devlet iktidarının sınırlandırıldığı ve dokunulamaz alanların kabul edildiği yazılı bir belgedir ve ileri yıllardaki demokratik adımlar için bir basamak oluşturmuştur (Ercoşkun, 2020: 49). 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanıyla tüm uyruklara eşit hakların tanınması, vergi, askerlik ve yargı alanlarında yeni düzenlemeler yapılması, can ve mal güvenliğinin sağlanmasıyla birlikte (Tosun, 2002: 193-194) ülke içinde ve dışında devlet otoritesini yeniden tesis etmek ve sosyal yapıyı değişimlere uyumlu hale getirmek amaçlanmıştır (Bakan ve Çimen, 2019: 129). Hukuki ve siyasi alanda başlayan eşitlik anlayışı 1856 Islahat Fermanı ile her alanda eşitlik düzeyine ulaşmıştır. Bu üç siyasal gelişme, mutlak monarşi içinde hayata geçirildiğinden dolayı istenilen düzeyde muvaffakiyet sağlanamamış, Padişah'ın yetkilerini sınırlandırmayı anayasal güvenceye kavuşturmayı hedefleyen ve bunu denetleyecek parlamentoyu hayata geçirmeyi amaçlayan çabalar 1876 yılında karşılık bulmuş ve I. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Meclisin feshedilmesinden sonra yeniden meşrutiyetin ilan edilmesi ile ilgili siyasal fikir ve oluşumlar her geçen gün güçlenerek Padişah üzerinde

baskı oluşturmuş 1908 yılında bu kez, çok partili hayata ev sahipliği yapan II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. 1909 anayasa değişiklikleri ile meclisin yetkilerinin genişletilmesi bu defa sistemin kalıcı olmasını sağlamıştır. 1913 Bab-ı Ali Baskını sonrası ülkede iktidarı tam anlamıyla ele geçiren (Tekin ve Okutan, 2015) İttihat ve Terakki yönetiminde girilen I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı, Anadolu'da yeni bir devlet kurmak için Mustafa Kemal önderliğinde milli mücadeleyi başlatmış ve nihai olarak başarı sağlamıştır. Anadolu kongrelerinden sonra TBMM'nin açılması ve "hakimiyet bila kaydu şart milletindir" düsturu ile yeni bir yönetim anlayışına kapı aralanmış olması önemli bir paradigma değişikliği sağlamış, yönetsel anlamda 1923 yılında Cumhuriyetin İlanı ile yeni devletin rejimi de kararlaştırılmıştır. 1946 Demokrat Parti'nin kuruluşuna kadar devam eden Tek Parti yönetimi, cumhuriyet devrimlerinin hayata geçirilmesi için uzunca bir dönem demokrasiye geçme niyeti taşımamıştır. Yine de kendi dinamikleri ile ortaya çıkmış Terakkiper Cumhuriyet Fırkası (1924) ve kurgulanmış Serbest Cumhuriyet Fırkası (1930) gibi iki çok partili hayata geçiş denemesi yaşanmışsa da bunlar başarısız olmuştur. 1930'ların ortalarında devlet-parti bütünleşmesi ise demokrasiye geçiş beklentilerini daha da karamsarlığa itmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası yenedünya düzeninde yer almak isteyen Türkiye, demokrasiye geçişi gerekli görmüş, dördü takririn sahipleri tarafından 1946 yılında kurulan Demokrat Parti ile bu gerçekleşmiştir. Demokrat Parti 1950 seçimlerinde "Yeter söz milletindir!" sloganı ile tek başına iktidar olmuş, siyasal tarihte "beyaz ihtilal" olarak kabul edilen bu gelişme ile Türk siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır (Zürcher 2004; Karpata, 2010)

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti ilk yıllarında ekonomik refah ve özgürlükler başta olmak üzere çeşitli gerekçelerle halk tarafından destek görmüş, bunu oy kaybetmesine rağmen sandıktan iki kez daha tek başına iktidar gücüyle çıkarak göstermiştir. Ancak iktidarları döneminde genel itibariyle muhalefete yönelik takındığı tavır, vatan cephesi, tahkikat komisyonları gibi siyasal adımlar, bazı çevreler tarafından anti-demokratik biçimde algılanmış ve toplumsal tepkiler görülmeye başlanmıştır. Sonuç olarak 1960 askeri darbesi ile Demokrat Parti iktidarı sona ermiştir. 1961 anayasası sonrası yapılan seçimlerde demokratik hayat ilk kez koalisyon hükümetleri ile tanışmış, CHP-AP hükümeti kurulmuştur. Daha sonra siyasal istikrarsızlığı ifade eden birkaç hükümet kurulmuşsa da 1965 yapılan seçimlerde AP tek başına iktidar olmuştur. Aynı güce 68 kuşağı öğrenci hareketlerinin gölgesinde gidilen 1969 seçimlerinde de ulaşan AP iktidarına karşı, 1971 yılında asker tarafından verilen muhtıra sonrası Demirel Hükümeti istifa etmiştir. Sonraki dönemde muhtıra hükümetleri veya teknokrat

hükümetler şeklinde kabul edilen hükümetler kurulmuş ve askerinin muhtıradan ileri sürdüğü reformların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. 1973 seçimleri sonrası CHP-MSP hükümeti kurulmuş, başarı ile sonuçlanan Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası hükümet, taraflar arası anlaşmazlık nedeniyle bozulmuştur. Uzun görüşmeler neticesinde 1975 yılında AP, MSHP, CGP, MHP koalisyonu ile I. Milliyetçi Cephe, 1977 seçimlerinde ise CHP birinci parti olmasına rağmen, CGP hariç yukarıdaki partilerin koalisyonunda II. Milliyetçi Cephe hükümetleri kurulmuştur. II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin gensoru ile düşürülmüş olması Cumhuriyet tarihinde ilk kez gerçekleşen bir siyasal gelişme olmuştur. Cephe siyasetinin sokağa da sirayet etmesinin siyasal çaresizlik üretmesi 1980 darbesi ile sonuçlanmıştır (Tekin ve Okutan, 2015).

1980 sonrası Türkiye'de yeni bir siyasal dönem başlamıştır. 1982 anayasasının kabulü ve 1983 seçimleri ile sivil siyasete dönülmüş bu seçimlerde 1980 öncesi siyasal parti ve liderlerin yasaklı olmasından da yararlanan Özal'ın ANAP'ı tek başına iktidar olmuştur. Liberalleşme eğilimi ile dünyaya entegre olmanın amaçlandığı bu dönem, sadece siyaseti değil toplumu da değiştirmiş ve dönüştürmüştür. 1987 seçimlerinde ANAP yine tek başına iktidar olmuş 1989 yılında Özal'ın Çankaya'ya çıkışı ile iktidar, irtifa kaybetmeye başlamıştır. Nitekim 1991 seçim sonuçları bunu doğrulamış ve seçim sonrası DYP-SHP hükümeti kurulmuştur. 1987 referandumu ile siyasi yasaklı liderlerin geri dönmesi, güç açısından dengeli bir meclis aritmetiği ortaya çıkarmışsa da siyasal istikrar açısından bir sorunu beraberinde getirmiştir. 1990'lı yılların başı 1980 öncesinin "karanlık" yönünü hatırlatan gelişmelere sahne olmuş, terör, suikastlar ve ekonomik sıkıntılar zirveye ulaşmıştır. 1995 seçimlerinde RP'nin birinci parti olması "irtica" hassasiyeti taşıyan orduyu rahatsız etmiş, 28 Şubat sürecinin günbegün altyapısı oluşturulmuştur. Medya ve sivil toplum kuruluşlarını da bu noktada yanına çeken ordu, demokrasiye "balans ayarı" vermiştir. 1999 seçimlerine gelindiğinde ise yine ama farklı bir koalisyon hükümeti, DSP, MHP, ANAP Hükümeti kurulmuştur. 2001 ekonomik krizi ve anayasa kitapçığı krizi ile yıpranan hükümet 2002 yılında erken seçime gitmiş bu seçimlerde ise yeni kurulan AK Parti tek başına iktidar olmayı başarmıştır. İktidarının ilk dönemlerinde ekonomik kalkınmaya ve demokratikleşme çabalarına ağırlık veren parti, 2007 Cumhurbaşkanlığı krizini sine-i millete dönerek aşmayı başarmış, ardından cumhurbaşkanını halkın belirleyeceği anayasa değişikliğini halka sunmuş ve referandumda kabul edilen bu düzenleme aslında parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçişin kilit taşı olmuştur. 7 Haziran seçim sonrası ayrı değerlendirildiğinde uzun yıllardır tek başına iktidar olan AK Parti yönetimleri döneminde öne çıkan en

önemli gelişmeler ise şu şekildedir: Ergenekon davaları, çözüm süreci, gezi olayları, 15 Temmuz darbe girişimi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş (Dursunoğlu, 2019).

C. Türk Demokratik Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme

Türkiye'de demokrasi modernleşme hareketleri ile birlikte gelişmiştir. Bu nedenle modernleşmenin "ithal" niteliği demokrasi için de geçerlidir. Avrupa'da burjuva sınıfının modernleşmenin ana aktörü olduğu bilinmekle beraber, Türkiye'de bu özelliği taşıyan orta sınıfın eksikliği, daha başlangıçta modernleşme hareketlerini farklı bir çizgiye taşımış, demokrasi de bundan nasibini almıştır. Batıdaki aşağıdan yukarı yönlü, devleti sınıflandırmayı amaçlayan demokratik gelişmeler, Türkiye'de aşağının bihaber olması ve o olgunluk seviyesine henüz ulaşamamış olması nedeniyle yukarıdan kararlaştırılan ve uygulanan bir sürece dönüşmüştür. Modernleşmenin ana aktörleri olarak askeri ve sivil okullardan yetişen kadrolar kendilerini bu misyon ile tanımlamış ve "halka rağmen" anlayışını benimseyerek demokrasi üzerinde vesayet oluşturmuşlardır. Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'e miras kalan bu bürokratik ve askeri vesayet uzun bir dönem demokrasinin üzerinde bir gölge oluşturmuştur. Türkiye'de askeri darbelerin bir nedeni de çok partili hayatla birlikte iktidar gücünden uzaklaştırılan askeri bürokrasinin yeniden itibar ve güç kazanma çabasıdır. Şöyle geriye dönüp bakıldığında Türk demokrasisi asker ve sivil siyaset arasında karşılıklı mücadelenin tarihidir. Demokratik kültür ile ilgili belki de en önemli eleştirilerin başında askerin "milli irade" üzerindeki ağırlığı gelmektedir. 1913 Bab-ı Ali Baskını ile başlayan ve 1960, 1971, 1980, 1997, 2007, 2015 neredeyse her on yılda bir ortaya çıkan askeri muhtıra veya doğrudan iktidarı ele geçirme girişimleri, demokrasiye büyük zararlar vermiş, demokrasinin kökleşmesinde en büyük engellerden biri olmuştur. Bu konuda gazete manşetlerine taşınan "genç subaylar rahatsız" ve yine haber bültenlerinde son dakika olarak geçen "genelkurmayın ışıkları yanıyor" şeklindeki ifadeler, Türk demokrasisi için askerin ne demek olduğunu, nerede konumlandığını ve nasıl bir beklenti oluşturduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yine bazı gösterilerde "ordu göreve" pankartlarının açılması toplumsal hafızada da ordunun niteliğini göstermektedir. Türkiye'de sokaklar karıştığında ve sivil siyaset buna çözüm üretmediğinde perde arkasında postacı giymeye hazırlanan asker, iç hizmet kanunundan aldığı yetkiyle bazen demokrasiye doğrudan askıya alan, bazen siyasal iktidara muhtıra veren bazen de demokrasiye balans ayarı yapan bir güce karşılık gelmektedir. Ancak iç hizmet kanununun yeniden tanımlanması dahil son yıllarda yapılan düzenlemeler ile askerin siyaset üzerindeki ağırlığı azaltılmış, olması gerektiği şekilde siyasal

iktidar tarafından yönetilen bir düzeye indirgenmiştir. Bu durum, demokrasi açısından önemli bir gelişme olmuştur.

Türk demokrasisi ile ilgili ikinci tespit toplumsal ve siyasal kutuplaşmadır. Çok partili hayat ile başlayan siyasal rekabetin toplumsal alana yansması kısa sürede gerçekleşmiştir. Aslında demokrasi açısından gerekli olan bu farklılık, Türkiye’de dozunu aşarak önemli siyasal ve toplumsal krizlere neden olmuştur. Tek Parti döneminde toplumsal hoşnutsuzluğun kendisini temsil edeceği başka bir partinin olmaması, “uluslaşma” sürecine karşı koyan etnik ve dini temelde bazı isyanlar dışında bir sorun ortaya çıkarmamıştır. Ancak Demokrat Parti’nin son dönemlerinde “Vatan Cephesi”nin kurulması ve muhalefetin şer cephesi olarak tanımlanması ile başlayan siyasal kutuplaşma, 1975 ve 1977 tarihlerinde kurulan milliyetçi cephe hükümetleri ile bir kez daha görülmüştür. Siyasal alanda yaşanan bu cepheleşmenin toplumsal alana yansması ise kaçınılmaz olmuştur. Özellikle 1980 öncesi sokaktaki ideolojik kamplaşma ve mücadele kimlerine göre ir sebep kimlerine göre bir sonuç olmakla beraber “cephe” siyaseti ile ilişkilidir. Bu siyasal kutuplaşma, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle bir kez daha ortaya çıkmış ve Cumhuriyet İttifakı ile Millet İttifakı şeklinde kurumsallaşmıştır. Siyasetin dili itibarıyla yine ittifaklar birbirini ağır şekilde eleştirmiş ve itham etmiş olsa da bu defa sokakta mücadeleye varacak bir toplumsal kutuplaşma henüz görülmemiştir. Şüphesiz bunda acı hatıralardan oluşan siyasal hafızanın ve demokrasinin belli bir olgunluğa ulaşmış olmasının etkisi vardır. Bu noktada ifade edebileceğimiz son husus ise şudur. Türk demokrasisi “sınıf” temelli bir mücadelenin üzerinde yükselmediği için, gerek siyasal gerek toplumsal alandaki mücadele Türkiye’ye özgü biçimde Türk-Kürt, Laik-Şeriatçı, Alevi-Sünni, Sağcı-Solcu, Milliyetçi Mukaddesatçı-Komünist gibi ikilemler üzerinden gerçekleşmiştir. Yüzyılı aşkın demokrasi tarihimizdeki siyasetin dili de sokağın dili de bunu doğrulamaktadır. Türkiye’de muhalefete tahammülsüz, demokrasi açısından gerekli olan bu kavramın içselleştirilmediğinin göstergesidir. Oysa demokrasi bir imha sistemi değil ikna sistemi olmalıdır.

Demokrasi, devlete karşı bireyi önceleyen bir yönetim anlayışıdır. Bu nedenle bireysel özgürlükleri korumak için devleti sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Ancak Türk toplumunda devletin “kutsal” kabul edilmesi demokrasi için bir açmaz oluşturmaktadır. Devlete karşı sevgi ve sadakat her vatandaşın görevi sayılmaktadır (Sarıbay, 2000:452). Toplumun önemli bir kısmı, devleti kendisinin ve her şeyin üzerinde görmektedir. Bu nedendir ki özgürlük yerine kamu düzenine, bireysel çıkar yerine “devletin bekası”na daha fazla önem vermektedir. Şüphesiz bu durum demokrasi açısından bir

sorunsalı ifade etmektedir. Bu sorunsalın nasıl aşılacağı konusunda, güçlü sivil toplumdan, bireyselleşmeye, eğitimden yasal düzenlemelere kadar birçok öneri sıralanmış olsa da, ülkenin dağlarına yazılan ve daha da önemlisi zihinlerine kazınan “her şey vatan için” anlayışını değiştirmek kolay olmayacak gibi görünmektedir. Bu nedenledir ki, Türkiye’de sokakta yükselen bir ses, demokrasi meşruiyeti için değerli olan bir siyasal katılma örneği iken bazı çevreler tarafından devlete başkaldırı veya isyan olarak yorumlanabilmektedir. Halk nezdindeki bu devlet itibarı, siyasal iktidarlar tarafından öğrenilmiş olsa gerek, iktidar sahipleri, hükümete yönelik bir eleştiriyi devlete yönelik bir eleştiriye dönüştürme refleksini göstermektedir. Böylelikle toplumda devlet-hükümet arasındaki ilişkinin ne olması ve nasıl olması gerektiği konusunda bir muğlaklık oluşturmaktadır. Bu duruma neden olan bir diğer etken ise iktidarların devleti yönetmeye değil ele geçirmeye talip olmalarıdır. Bu nedenledir ki Türkiye’de sandığa gitme oranı oldukça yüksektir. Çünkü parti tabanları, kaybettikleri zaman iktidarın nimetlerinden yararlanmayacaklarını, güç ve mevki kaybedeceklerini düşünmektedir. Oysa demokrasi, azınlıkta kalanı da, öteki kabul edilene de koruyan veya koruması gereken bir sistemdir. Bu endişenin doğruluğunu gösteren en güzel örnek ise hükümet değişiklikleri sonrası bürokraside de geniş çaplı değişimlerin gerçekleşmesidir. Ezcümle, bu nedenledir ki hükümetler bir noktada kendini devlet gibi tanımlamakta ve ona göre davranmaktadır. Hükümet ile devlet arasındaki farkı özetleyen bir ifade olarak Amerikalı yazar Edward Abbey’in şu sözleri bir bakış açısı oluşturmaktadır: “*Bir vatansever her zaman ülkesini hükümetine karşı korumaya hazır olmalıdır.*”

Siyasal hizipçilik, siyasal hayatta en çok görülen gelişmelerden biridir (Kurt, 2017:459). Siyasal parti içerisinde bir grubun ayrılarak yeni bir parti kurmalarının yanında sık sık partiler arası milletvekili geçişleri görülmüştür. “Güneş Motel Vakası” ve İYİ Parti’nin kuruluş sürecinde CHP’den ayrılan bir grup milletvekilinin bu partiye geçmesi örneklerinde olduğu gibi milletvekili pazarlıkları dahi görülmektedir. “Dörtlü takrir” ile başlayan siyasal hizipçiliğin en son örnekleri arasında AK Parti içerisindeki Davutoğlu kanadının ve CHP içerisindeki İnce ekibinin yeni bir parti kurmasıdır. Türkiye’de birçok siyasal partinin, topluma dayalı oluşumun aksine mevcut siyasal partiler içerisinde çıkmış olması siyasal hizipçiliğin bir sonucudur. Lider bağının güçlü olduğu sağ partilerde yol ayrımları genelde küskünlük nedeniyle gerçekleşirken, sol partilerdeki yol ayrımları daha çok ilkeler üzerinden görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır.

Türk demokrasisi açısından en önemli sorunlardan bir diğeri siyasal katılma pratikleridir. Seçimlerde sandık başına büyük oranda giden halk, seçim arası dönemde siyasal alana yönelik çok fazla

müdahalede bulunmamaktadır. Oysa demokrasi süreklilik arz eden bir durumdur. Halkın siyaseti inşa süreci kadar ikna süreci de önemlidir. Türkiye’de siyasal alana yönelik güçlü ve etkin bir müdahale aynı zamanda demokrasiye katkı sağlayacaktır. Çünkü halkın yönetimi olan demokraside, insanların seçim arası dönemde de siyasal katılım sağlamaları siyasal iktidarın meşruiyeti açısından önemli olacaktır. Seçim kampanyalarında yer alma, protesto gösterilerine katılma, imza kampanyalarına destek verme, siyasal partilere üye olma, aday olma gibi ileri düzey katılımlar, alt düzey katılımlara göre daha düşüktür. Sadece sandıkta oy verme ve siyaseti izleme ile sınırlı bir siyasal katılma demokrasi açısından eleştirilmelidir. Herkesin kendi içinde siyaseti konuştuğu ancak siyasal alana müdahale konusunda aynı davranışı sergilemediği, ki bunun nedeni siyaseten bedel ödeme korkusudur, bir ülke için bu eksikliği giderici en önemli gelişme sosyal medya platformlarının ortaya çıkmış olmasıdır. Sosyal medya ile insanlar artık siyasete yön veren hatta bizatihi siyaseti belirleyen bir güce ulaşmıştır.

Seçmen davranışlarında sosyolojik etkenlerin ağırlığı demokrasi açısından tartışmalıdır. Halkın yöneticileri belirlediği bir sistemde bireylerin ne kadar rasyonel ve özgür şekilde karar verdikleri oldukça önemlidir. Başta din ve aile olmak üzere sosyolojik öğelerin siyasi belirleyiciliği siyasal alana da yansımaktadır. Örneğin siyasal parti ve adayların dini tutum ve söylemleri siyasal hayatta fazlaca görülmektedir. Bu nedenle halkın eğitim düzeyinin artırılması, özgür tercihte bulunması açısından önem arz etmektedir. Diğer şekilde, siyaset benzer tartışmalar etrafında bir kısır döngüye dönüşecektir. Demokrasi için her şeyden önce geçerli olması gereken “bireyselleşme” Türkiye açısından henüz büyük oranda gerçekleştirilmiş değildir. Mesela topyekün destek alınacağı düşüncesiyle doğu illerinde aşiret üyelerinden aday gösterilmesinin nedeni de budur. Bu bireyselleşememe sorunu sivil topluma da yansımakta bireysel çıkar eksenli değil de daha cemaat temelli sivil toplum kuruluşları yaygın hale gelmektedir. Hemşehri dernekleri bu örgütlere verilecek en güzel örneklerin başındadır. ABD demokrasi örneğinde olduğu gibi demokrasiyi güçlendiren daha da önemlisi demokrasiyi denetleyen sivil toplum, Türkiye’de zaman zaman iktidarın nimetlerinden faydalanmak için siyasal alanın arka bahçesine dönüşmektedir. Her siyasal partinin kendi sivil toplumunu yarattığı bambaşka bir anlayış ortaya çıkmakta ve bir başka eleştiri olarak belirtmek gerekirse bu durum, bağımsız ve tarafsız olması gereken medya açısından da geçerlilik arz etmektedir.

Devr-i Sabık veya siyasi rövanş olarak ifade edebileceğimiz geçmiş iktidarla hesaplaşma Türk demokrasisinde görülen bir diğer sorundur. Neredeyse her siyasal partinin seçim meydanlarında dile

getirdiği “hesap soracağız” vaadi bunu doğrulamaktadır. Menderes’in devri sabık yaratmayacağız demesine rağmen CHP mallarına el konulması, tahkikat komisyonlarının kurulması gibi örneklerle rövanşist bir siyaset izlemesinin yakın tarihteki örneklerinden biri de tek başına iktidarın çıkmadığı 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra kamuoyunda dile getirilen “restorasyon hükümeti” tartışmalarıdır. Yani kurulacak hükümet, önceki AK Parti hükümetleri ile hesaplaşacağını planlamasını daha başlangıçta beyan etmiştir. Bu ve buna benzer birçok örnek Türk siyasal hayatında görülmüş ve görülmektedir. Bu nedenle demokratik hayat, geleceğin hayalinden ziyade geçmişin hatasına odaklanan bir “geriliği” yansıtmaktadır.

Hikmet-i hükümet anlayışı Türk demokratik kültürünün bir diğer özelliğidir. Devlet akıllı, devlet gereği şeklinde zaman zaman kullanılan bu kavram, devlet lehinde siyasi akıl olarak tanımlanmakla beraber, bu uğurda girilen hukuk-dışı eylemlere atıf için de kullanılmaktadır (Çilliler, 2016:421). Hikmet-i hükümet anlayışının toplum nezdindeki yansıması “devlet büyüklerimiz en iyisini bilir”, “bu şekilde yapmışlarsa vardır bir bildikleri” biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, siyasal iktidarı eleştirmeyen, sorgulamayan, denetlemeyen bir demokratik kültüre kapı aralamaktadır. Siyasal iktidarlar açısından ise yukarıda ifade edilen tanımın hukuk-dışı boyutu, hukukun üstünlüğünü referans alan demokrasi için bir sorun oluşturmaktadır. Dolayısıyla hikmet-i hükümet, hem siyasal alan hem toplumsal alan itibarıyla demokratik kültürü aşağıya çeken bir kavramdır.

Türk demokrasisinde yapısal meseleler açısından ise bazı değerlendirmelerde bulunmak gerekir. Öncelikle demokratik ve sivil bir anayasanın tam anlamıyla hayata geçirilememiş olması, kuvvetler ayrılığı ve hukukun üstünlüğü konusunda kamuoyunda yer alan tartışmalar, çok sesli ve tarafsız medya konusundaki eleştiriler, seçim sistemi ve seçim barajı konusundaki değerlendirmeler, MGK, Anayasa mahkemesi gibi kurumların siyasal iktidar üzerinde vesayet oluşturduğuna dair görüşler, parti içi demokrasi, siyasal partiler kanunu gibi konulardaki eleştiriler, sivil toplumun özgül ağırlığı ile ilgili tespitler vb birçok konu bugün Türk demokrasisinin merkezinde tartışılmakta ve her bir başlıkta daha ileri bir düzeye ulaşma hedefi ele alınmaktadır. Şüphesiz bu yapısal reformların gerçekleşmesi için de demokratik kültürün belli bir olgunluğa ulaşmış olması hayati niteliktedir. Bu nedenle meselenin kültürel boyutu her zaman hesaba katılmalıdır.

2. SONUÇ

Demokrasi, insan haklarına saygı, özgürlük, eşitlik, halkın iktidarına imkân sağlama, hukukun üstünlüğü gibi bir çok özelliği

bünyesinde taşıdığından dolayı en meşru yönetim sistemidir. Demokrasiyi üstün kılan nitelikler aynı zamanda insanların sosyal refah düzeyini etkilemektedir. Onun içindir ki dünyada yakın tarihteki siyasi mücadelenin önemli bir kısmını “demokrasi” kavramı oluşturmaktadır.

Türkiye’de kimilerine göre 1808, kimilerine göre 1876’da başlayan demokratik hayat, kendi çizgisinde ve Türk siyasal yapısının parametreleri ile bugüne kadar ulaşmıştır. Demokrasi, uzun bir dönem topluma indirilememiş, siyasal yapı içerisinde ele alınmışsa da bu durum daha sonra aşılmıştır. Aslında toplumdan siyasal alana bir nevi itilmesi gereken demokrasinin tam tersi niteliği Türk modernleşmesinin yöntemi ile de ilişkilidir. Bu nedendir ki demokratik kültürün oluşmasında toplumsal destekten yoksun, jakoben bir biçimlendirmenin izleri görülmektedir. Zayıf sivil toplumdan askeri darbelere kadar demokrasi açısından sorun ifade eden birçok unsur bu tarihsel köklere dayanmaktadır.

Türk demokratik kültüründe, sosyolojik oy davranışından, hükmet-i hükümet anlayışına, siyasal hizipçilikten askeri vesayete kadar birçok sorun eleştirel bir bakış açısıyla yukarıda değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde çözüm önerilerini sıralamak daha doğru olacaktır. Türkiye, “eğitim” aracından yararlanarak bireyselleşme eğilimlerini güçlendirmelidir. Ancak bunun sosyolojik açıdan sorunları da beraberinde getirebileceği hesaba katılmalıdır. Hükümet ve devlet farkı net biçimde topluma aktarılmalıdır. Güçlü bir sivil toplum inşa edilmeli, sivil toplum kuruluşlarının özerkliği mutlaka korunmalıdır. Bağımsız ve tarafsız yargı konusunda tam güvence oluşturulmalı, bunun için de yargı organlarına atamalarda siyasal yakınlıktan kesinlikle uzak durulmalıdır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinden ve hukukun üstünlüğünden taviz verilmemelidir. Özgürlük istisnai bir hak olarak algılanmamalı, eşitlik herkes için geçerli olmalıdır. Çok sesli medyanın demokrasiyi güçlendirdiği unutulmamalıdır. Muhalefete müsamahanın bir tercih değil gereklilik olduğu bilinmelidir. Devlet karşısında hak iddia etmenin demokrasiye meşruiyet kazandırdığı hatırlanmalıdır. Halkın temsili üzerinde gölge oluşturacak düzenlemeler ortadan kaldırılmalıdır. Bütün bunlara dayanak oluşturacak olan, devlet yönetiminde demokrasi ruhunu özünde taşıyan bir anayasa referans alınmalıdır. Son olarak demokrasi için sandık her şey olmasa da sandığı yok sayan iradenin hiçbir şey olduğu kabul edilmeli, vesayet anlayışına izin verilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A. ve Eriş, V. (2019). 21. Yüzyıl demokrasilerinde siyasal katılım: türkiye örneği. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 35-55.
- Bakan, S. ve Çimen, H. (2019). Türkiye’de demokrasinin gelişim süreci bakımından dönemsel kritiği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17). 121-156.
- Baştürk, E. (2011). Demokratik devletin gerekleri ve Türkiye. *Liberal Düşünce Dergisi*, (61-62), 49-60.
- Beetham, D. Boyle, K. (2005). *Demokrasinin temelleri*. Ankara: Adres Yayınları.
- Bilge, M. (2011). Türkiye’de Demokrasi Kültürü: Siyaset ve Toplum. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(153), 49-60.
- Çaha, Ö. (2017). *Demokrasi*. H.Çetin (Ed). Siyaset Bilimi (s. 295-357). Ankara: Orion Yayınevi.
- Çilliler Y. (2016). Türk siyasal hayatında devlet ve hikmet-i hükümet geleneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(34), 416-430.
- Dahl, R. (1996). *Demokrasi ve eleştirileri*. (Çev) L. Köker. Ankara. Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Dahl, R. (2001). *Demokrasi üstüne*. (Çev.) B. Kadioğlu. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Durdu, Z. (2016). Türkiye’de demokrasi söylemi ve radikal demokrasi olanağı. *Sosyoloji Dergisi*, (1Özel), 75-88.
- Dursunoğlu, İ. (2019). *Dünden bugüne Türkiye’de siyasal hayat*. İ. Dursunoğlu, H. Şengün ve M. Kapusizoğlu (Ed.). Türkiye’nin Sosyo-Politik Yapısı. (s. 69-117). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Emini, F. T. (2006). Türkiye’de demokratikleşme sürecinin düşünsel ve tarihsel temelleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okul Dergisi*, 9(1-2), 521 -540.
- Ercins, G. (2012). Türkiye'nin demokratikleşmesinde toplumsal sorun alanları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 79-102.
- Ercoşkun, B. (2020). Türkiye’nin demokratikleşme sürecindeki parametreleri. *Lectio Socialis*, 4(1), 41-58.

- Fendoğlu, H. T. (2000). *Demokrasi, demokratikleşme dalgaları ve çıkış garantileri. Prof. Dr. Seyfullah Edis'e armağan.* (s.79-91).İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset bilimi.* Ankara: Adres Yayınları.
- Karpat, H. K (2010). *Türk demokrasi tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (2003). *Siyasal sitemler, siyasi çatışma ve uzlaşma.* Ankara: İmge Kitapevi.
- Kurt, H. (2017). *Politik kültür ve iletişim.* H. Çetin (Ed.) Siyaset Bilimi. (s.421-467). Ankara: Orion Yayınevi.
- Kuzu, B. (1992). Demokrasi-resmi ideoloji-sivil toplum. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47(1), 335-369.
- Özer, İ. (1996). Siyasal kültür, demokrasi ve demokratik değerler. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 7 -98.
- Popper, K. R. (1989). Demokrasi teorisine dair. *İlim ve Sanat.* (Çev.) Ü. Özdağ. Ocak-Şubat (23).
- Sarıbay, A.Y. (2000). *Türkiye'de demokrasi ve sivil toplum.* E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay (Der). *Türkiye'de politik değişim ve modernleşme.* İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi teorisine geri dönüş.* (Çev.) T. Karamustafaođlu ve M. Turhan. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Tekin, Y. ve Okutan, Ç. (2015). *Türk siyasi hayati.* Ankara: Orion Yayınevi.
- Tosun, H. (2002). Türkiye'de demokrasinin gelişim sürecine genel bir bakış. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(52), 18 -234.
- Touraine, A. (2002). *Demokrasi nedir?.* (Çev.) Olcay Kunal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tögel, A. (2017). Anayasal ve militan demokrasi algısı üzerine. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (1), 105-130.
- Üstüner, F. (2000). Türkiye'de demokrasi. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 27(1-2), 183-206.
- Yılmaz, A. (2000). *Modern demokrasi gelişimi ve sorunları.* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Yolcu, T. (2018). Türkiye’de demokratikleşmeyi anlamak: demokratikleşme paketleri üzerine bir inceleme. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 111-121.
- Zürcher, E.J. (2004). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.